

УДК 336

Кухаренко Дарина Сергіївна

магістр

Київського національного університету технологій та дизайну

ПОНЯТТЯ ТА ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СТРАХОВИХ РИЗИКІВ

***Анотація.** Комплекс заходів з управління страховими ризиками охоплює широкий спектр завдань, які реалізуються на всіх етапах страхової діяльності: від прийняття ризиків до страхування, його контроль протягом дії договорів страхування до виплати страхового відшкодування в разі настання страхового випадку. У статті розглянуто теоретичні основи економічної природи ризику. Особливу увагу приділено класифікації фінансових ризиків у загальній системі ризиків. Детально розглянуто ринкові ризики як об'єкт управління.*

***Ключові слова:** страхування, ризик, страховий ризик, управління страховими ризиками, фінансові ризики*

Постановка проблеми. Діяльність будь-якої компанії, а особливо страхової, пов'язана з виникненням різноманітних ризиків. Крім того, ці ризики для страховиків зростають у геометричній прогресії, оскільки самі страхові компанії можуть зазнавати збитків при виконанні захисних функцій у рамках своєї операційної та іншої діяльності. Вважаємо, що для створення механізму боротьби з ризиками страховиків на різних етапах їх діяльності необхідно з'ясувати сутність поняття «ризик страховика», а також класифікувати та систематизувати ризики страхових компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній страховій науці велика увага приділяється класифікаціям ризиків страхових компаній,

особливо страхових ризиків, а також механізмам управління ними. Серед вітчизняних вчених особливою популярністю користуються наукові праці В. Д. Базилевича, Н. М. Внукової, О. Д. Вовчак, О. В. Козьменко, С. С. Осадця, Т. А. Ротової, О. М. Пахненко, Р. В. Пікуса, М. В. Сороківської та інших. Незважаючи на значну кількість публікацій на цю тему, суть терміну «ризик страховика» не знайшла чіткого визначення, не створено класифікаційний підхід, що значно ускладнює процес своєчасного виявлення ризиків та їх можливого негативного впливу на функціонування страховиків теж нейтралізують.

Мета статті – розкриття особливостей управління прийнятими на страхування ризиками

Виклад основного матеріалу. Наявність ризиків передбачає здійснення антиризикових заходів, основними формами яких є компенсація, придушення та попередження. Антиризикова діяльність реалізується в страховому захисті шляхом створення та використання відповідних страхових фондів. Ризики будь-якого виду є керованими, що дає можливість певною мірою передбачити їх наслідки, а отже, фінансові витрати на відшкодування збитків. Для контролю за відбором ризиків страхові компанії використовують систему управління ризиками, яка включає низку різноманітних заходів організаційного та фінансового характеру, що дозволяють певною мірою передбачити їх наслідки та розмір збитку, який необхідно відшкодувати. При цьому провідну роль в управлінні страховими ризиками слід відводити методам фінансування ризиків, спрямованим на створення достатніх джерел для їх покриття. Такий ефект забезпечується системою андеррайтингу та комплексом заходів з управління ризиками для контролю прийнятих на страхування ризиків. Крім того, визначено важливість використання ризик-менеджменту у вітчизняній практиці як один із перспективних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку. Стаття присвячена дослідженню особливостей, пов'язаних із управлінням

страховими ризиками. Визначено основні прийняті для страхування етапи управління ризиками та їх місце в загальній стратегії страхової компанії. Досліджено основні методи управління страховими ризиками залежно від специфіки створення фінансових джерел їх покриття. Крім того, визначено необхідність використання системи ризик-менеджменту як сучасного напряму управління страховими ризиками.

Ризик є обов'язковою частиною підприємницької діяльності кожного господарського підприємства. Страховий бізнес характеризується тим, що він функціонує в умовах подвійної ризикової вразливості: з одного боку, страховик бере на себе ризики для страхових компаній від інших учасників ринку, з іншого боку, він сам піддається можливим ризикам у своїй діяльності.

У страхуванні ризик визначається кількома основними поняттями.

По-перше, ризик — це конкретне явище або сукупність явищ (подія чи події), щодо яких укладено страхування та які мають ознаки ймовірності та випадковості виникнення. Таке визначення міститься в Законі України «Про страхування» (2001 р.). Виражає потенційну можливість виплати страхового відшкодування (страхової суми).

По-друге, ризик пов'язаний з конкретним об'єктом, щодо якого визначаються фактори ризику.

По-третє, ризик — це розподіл негативних економічних наслідків у разі настання страхового випадку між страховиком і страхувальником.

Загалом ризики поділяються на дві великі групи:

- 1) страхові;
- 2) нестрахові (не входить до договору страхування).

Найбільш чисельною групою є ризики, що підлягають страхуванню. Щоб визначити, чи є ризик застрахованим, застосовуються такі критерії:

- ризик, що міститься в сумі відповідальності страховика, повинен існувати з високим ступенем ймовірності;

- ризик має бути випадковим, тобто небезпека не повинна бути відома з точки зору місця, часу або величини;
- настання страхового випадку, що виражається в реалізації ризику, не повинно залежати від волі страховика чи інших залучених сторін;
- страховий випадок не може бути катастрофічного масштабу, він не може захопити масу об'єктів у великій застрахованій сукупності та спричинити величезні збитки.

Сукупність страхових ризиків - це сума страхового зобов'язання з договору страхування, яка виражається страховою сумою за договором. Грошова ціна ризику визначається тарифною ставкою, яка розраховується переважно на 100 грошових одиниць страхової суми або у відсотках від її абсолютної величини.

Варто пам'ятати, що страхується ризик, а не те, що має статися. Перелік ризиків, на які поширюється страхування, повинен бути точно визначений у правилах страхування.

Страхові компанії в Україні працюють в умовах значних політико-правових ризиків, інфляційних процесів, незначних гарантій виконання контрагентом своїх зобов'язань та низької страхової культури. Глобалізація економіки сприяє загостренню конкуренції на грошових ринках. Отже, на функціонування ринку страхових послуг в Україні діє чимало негативних факторів. Без розуміння сутності ризиків, без необхідності їх ідентифікації та вимірювання, без впровадження сучасних технологій управління ризиками на рівні компаній і груп, а також сучасних інструментів нагляду та регулювання на державному рівні неможливо забезпечити стабільну роботу національних страхових компаній та страхової системи в цілому.

Слід зазначити, що ризик як економічна категорія не має єдиного та чіткого визначення. Аналіз наявних літературних джерел виявив неоднозначність трактування ознак, властивостей та елементів ризику, його

змісту. Різноманітність думок щодо сутності ризику пояснюється насамперед багатоаспектністю цього поняття, відсутністю чіткого формулювання в законодавстві та недостатнім використанням у господарській практиці та управлінні.

Що стосується ризику страхової компанії, то його необхідно враховувати принаймні з двох позицій: ризик страховика як компанії та ризик страховика як фінансової установи.

Так, у господарському законодавстві, в його правових межах страхова компанія також функціонує як суб'єкт господарювання діяльності, ризик визначається як:

- кількісний рівень ризику з урахуванням ймовірності негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий рівень втрат від них [1];
- ймовірність виникнення та можливий масштаб наслідків негативного впливу за певний період часу [2].

У страховому законодавстві поняття «ризик страховика» взагалі відсутнє. У чинному Законі України «Про страхування» передбачено лише визначення страхового ризику як «події, на випадок якої здійснюється страхування та яка має ймовірність і можливість настання» [3]. Фактично в страховому законодавстві згадується лише один із ризиків страхової компанії – ризик процесу страхування. Проте діяльність страховика може породжувати інші ризики, наприклад інвестиційні, від яких залежить ефективність діяльності страхової компанії щодо виконання функції страхового захисту.

Ефективне управління ризиками в діяльності страхових компаній передбачає систематизацію причин їх виникнення з наступною класифікацією ризиків у страховій діяльності (табл. 1). Відповідно до такого підходу причини ризику в діяльності страхових структур поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні причини - це фактори ризику, які впливають із внутрішнього операційного середовища страховика і знаходяться під прямим впливом страхової компанії. До цих факторів відносяться навмисні або ненавмисні помилки співробітників компанії: страховиків, актуаріїв, аварійників, страхових агентів тощо. Страховий ризик розраховується неправильно, генерується статистика щодо ймовірності настання страхового випадку, помилки закладаються в подальших розрахунках і викликають виникнення різноманітних фінансових ризиків. Неточності в оцінці розміру страхового ризику, прийнятого компанією, означають, що сформовані нею страхові резерви в майбутньому можуть виявитися недостатніми для взятого на себе зобов'язання [5].

Зовнішні фактори ризику є незалежними або майже незалежними від діяльності страхової компанії. Страховику важче заздалегідь визначити та контролювати їх вплив. Зовнішні фактори ризику представлена діями конкурентів, ділових партнерів - перестраховиків і страхувальників, страхових компаній посередник; Законодавство, політичні зміни, несприятливі фактори в інших сегментах фінансового ринку, включаючи банківський та інвестиційний.

Таблиця 1

Основні причини та види ризиків у страховій діяльності [8]

Причини виникнення ризиків	Види ризиків у діяльності страховика
Внутрішні причини	
Недостатність страхових резервів компанії для виконання нею договірних зобов'язань перед страхувальниками	Ризик банкрутства Ризик неплатоспроможності
Помилки в актуальних рахунках	Ризик неадекватності страхових платежів страхового ризику
Умисні або неумисні помилки працівників компанії	Ризик підвищення страхових виплат та збитковості роботи компанії
Зовнішні причини	
Незаконні дії страхувальників	Ризик підвищення страхових виплат та збитковості роботи компанії

Надійність перестраховиків	Ризик невиконання страхових зобов'язань перестраховиками
Дії конкурентів, посилення конкурентної боротьби	Ризик неконкурентоспроможності страховика
Зміни в оподаткуванні страхової діяльності	Податковий ризик

Однак етапу прийняття ризику на страхування передує процес андеррайтингу.

У страхуванні андеррайтингу — це комплексна діяльність страховика з виявлення, аналізу, оцінки ризиків і визначення можливості страхування, вибору оптимального страхового покриття та перевірки збалансованості ризиків у страховому портфелі.

Вітчизняні страховики самостійно збирають інформацію про всі попередні подібні ситуації, виявляють причини ризику, які порівнюють з інформацією, наявною в конкретному випадку. У світовій практиці страховики створюють бібліотеки договорів і страхових подій, які служать джерелом інформації при прийнятті рішень страховиками.

Основним завданням андеррайтингу є відбір ризиків для створення збалансованого та прибуткового страхового портфеля компанії. На підставі андеррайтингу приймається рішення про прийняття страхового ризику [4].
Управління ризиками в страхуванні відрізняється від управління ризиками в інших сферах діяльності специфікою діяльності.

Загалом, управління ризиками – це набір процесів, пов'язаних з ідентифікацією ризиків, їх аналізом і прийняттям рішень, що передбачає максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків виникнення ризикових подій. Процес управління ризиками для обґрунтування бізнес-рішень включає наступні процедури: - планування управління ризиками; оцінка ризиків; якісна оцінка ризику; кількісна оцінка; планування реагування на ризики та моніторинг і контроль ризиків.

Страхова компанія має постійно відслідковує зміни ризиків у конкретних галузях (сферах), веде відповідний статистичний облік, аналізує та обробляє інформацію. З цією метою страхові компанії використовують систему управління ризиками, яка включає низку різноманітних заходів організаційного та фінансового характеру, що дозволяють певною мірою передбачити їх наслідки та розмір збитку, що підлягає відшкодуванню [7].

На мою думку, основними причинами виникнення фінансових ризиків є: економічна криза, інфляція, політичні чинники, зростання витрат на підприємстві, конкуренція, нестабільна економічна ситуація в країні, швидкі коливання валютного курсу, неефективне державне регулювання банківського дисконту. курс, зниження цін на світовому ринку, неефективна система управління фіскальною політикою

Щоб захистити або мінімізувати компанію від виникнення можливого ризику, важливо класифікувати фінансові ризики, щоб чітко розуміти, які дії необхідно вжити. Важливим у цьому контексті є наявність ефективної системи їх мінімізації. Серед методів і джерел захисту від операційного ризику значну роль відіграє страхування фінансових ризиків. Проте в Україні цей сегмент страхового ринку не розвинений порівняно з Європою. З метою виявлення проблемних аспектів у цій сфері проаналізуємо поточний стан страхування грошових ризиків.

За перше півріччя 2019 року чисті страхові премії зі страхування фінансових ризиків склали 1317,5 млн грн, що дорівнює 472,6 млн грн. більше, ніж за I півріччя 2018 року, а саме збільшився на 55,9%. Однак у 2018 році ця цифра зменшилася на 9,1 млн грн порівняно з 2017 роком. За підсумками чистих премій за перше півріччя 2019 року виплати за страхуванням фінансових ризиків також зросли на 92 млн грн (11,6%) і склали 887,8 млн грн. Кількість договорів страхування фінансових ризиків, укладених у 2018 році, порівняно з відповідним показником на 31 грудня 2017 року зменшилася на 1184,3 тис. одиниць (до 5803,4 тис. одиниць). За

перше півріччя 2019 року цей показник зріс на 46,3 тис. одиниць (до 5803,4 тисяч одиниць). до 3081,9 тис. шт.) порівняно з відповідним показником на кінець I півріччя 2018 року [10]. Що стосується перестраховування, то за I півріччя 2019 року за страхуванням фінансових ризиків – 1 296,2 млн грн або 14,4% (на 30 червня 2018 року – 1 742,9 млн грн або 20,9%). Як бачите, ця цифра зменшилася на 6,5%.

В Україні страхові компанії беруть на страхування фінансові ризики, але майже кожна з них має свої особливі умови прийняття такого об'єкта на страхування. Тому для страхувальника важливо знати про ці конкретні умови, щоб у майбутньому він отримав своєчасну та повну компенсацію від страховика, якщо виникне певний фінансовий ризик. Однак не всі страхові компанії охоплюють ці особливі умови на своїх веб-сайтах і неохоче розкривають їх, тому страхувальники іноді не знають про них. У такій ситуації необхідно, щоб нормативні закони зобов'язували страхувальників публікувати свої конкретні умови на веб-сайтах і щоб страхувальник уважно прочитав договір страхування. Це, в свою чергу, вплине на розвиток вітчизняного страхового ринку в частині страхування фінансових ризиків.

Крім того, між страховими компаніями існують розбіжності щодо правил страхування фінансових ризиків, що ускладнює саму процедуру страхування. Тому як страховику, так і страхувальнику було б добре уніфікувати правила страхування фінансових ризиків. Страхувальникам було сенс побачити не лише страховий тариф, а й методику його розрахунку. Це вплине на відкритість і прозорість страховика та зростання довіри до страхових компаній. Також варто звернути увагу на те, що правила страхування прописані більш детально, тобто прописані всі нюанси виплати страхових відшкодувань.

Важливою перешкодою, яка гальмує ефективний розвиток страхування фінансових ризиків в Україні, є складність процедури, яка потребує великого пакету документів від страхувальників. Крім того,

страховик вимагає від контрагента страхувальника надання високоліквідної застави, що вкрай складно. Цей вид страхування також часто має високу франшизу. Проблемним є також те, що не всі фінансові ризики можуть бути застраховані страховиком, оскільки страхові компанії мають різні фінансові можливості і не завжди хочуть ризикувати, беручи на себе ту чи іншу статтю страхування.

Особливою проблемою в усіх сферах, а не лише у страхуванні, є недосконалість нормативно-правової бази. У законі мають бути чітко визначені умови страхового відшкодування, адже страхова компанія має лише опосередковані відносини з банком-кредитором, а, як свідчить практика, позичальники часто не повертають кредит, що змушує страховика здійснювати це замість них.

Основною причиною нерозвиненості вітчизняного страхового ринку є відсутність фонду для забезпечення виплат страхувальникам. Так, створення такої структури, на наш погляд, підвищить довіру страхувальників до страховиків. Зверніть увагу, що для страхової компанії також важливо мати перестраховика для забезпечення інтересів страховика та виплат страхувальникам. Ризик виплати страхового відшкодування або страхової суми, прийнятий страховиком за договором страхування фінансових ризиків, може бути повністю або частково застрахований в іншого страховика (страховика) за укладеним з ним договором перестраховування. Перестраховування є гарантією забезпечення фінансової стійкості страховика [6, с. 34].

Розвиток ринку страхування фінансових ризиків в Україні неможливий без першокласного андеррайтингу та висококваліфікованого персоналу.

Страховий ринок України складає менше одного відсотка ВВП, що явно замало для країни, яка взяла курс на євроінтеграцію. Водночас він виконує низку суспільно важливих суспільних завдань і має великий

потенціал розвитку. Нині повній реалізації цього потенціалу перешкоджають такі причини: відсутність цілісної державної програми розвитку страхового ринку, що не дозволяє визначити стратегічні завдання та виробити єдиний підхід до їх вирішення; фактична відсутність нового масового страхування на ринку; жорстке регулювання страхового ринку з одного боку та можливість подвійного тлумачення вимог і положень законодавства з іншого; низька капіталізація компаній, відсутність або недостатність високоліквідних активів; демпінг та недобросовісна конкуренція за відсутності відповідальності за їх використання; надмірна бюрократія та зарегульованість багатьох процедур, відсутність механізмів швидкого реагування на ситуацію на ринку [9].

Висновок. Таким чином, комплекс заходів щодо управління страховими ризиками включає широкий спектр завдань, які реалізуються на всіх етапах страхової діяльності: від прийняття страхових ризиків, через їх контроль протягом дії договорів страхування, до виплати страхове відшкодування при настанні страхового випадку.

Наявність ризиків передбачає здійснення антиризикових заходів, основними формами яких є компенсація, репресія, превенція. Антиризикова діяльність реалізується в страховому захисті шляхом створення та використання відповідних страхових фондів.

Ризики будь-якого типу підлягають управлінню, яке дозволяє певною мірою передбачити їх наслідки, а потім фінансові витрати для компенсації збитку.

Для контролю за відбором ризиків страхові компанії використовують систему управління ризиками, яка включає низку різноманітних заходів організаційного та фінансового характеру, що дозволяють певною мірою передбачити їх наслідки та розмір збитку, який необхідно відшкодувати. При цьому провідну роль в управлінні страховими ризиками слід відводити

методам фінансування ризиків, спрямованим на створення достатніх джерел для їх покриття.

Такий ефект забезпечується системою андерайтингу та комплексом заходів з управління ризиками для контролю прийнятих на страхування ризиків. Крім того, визначено важливість використання ризик-менеджменту у вітчизняній практиці як один із перспективних напрямів розвитку вітчизняного страхового ринку.

Отже, з нашого дослідження ми можемо сказати що є проблеми, але немає проблем, які неможливо вирішити. Вітчизняний страховий ринок не розвинений у жодному виді страхування, але перспективи його розвитку очевидні. Якщо проблеми вирішувати послідовно та ефективно, то можна вийти на рівень європейського страхового ринку. Але треба розуміти, що це кропітка робота, яка триває не один рік, адже вдосконалення та реформування потребують усі проблемні ланки страхового ринку – від нормативно-правової бази до кадрової політики страхових компаній. Запропоновані рекомендації можуть бути впроваджені страховими компаніями у свою практику для забезпечення ефективного розвитку та просування страхування фінансових ризиків.

Література

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877–V. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-16>
2. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України від 01.12.2005 р. № 3164–IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3164-15>
3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996р. № 85/86 – ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

4. Страхування. Андерайтинг та його завдання – 2011. URL: <http://insins.net/insurance-services>
5. Мних М. В. Страхування в Україні: сучасна теорія і практика [Текст] / М. В. Мних. К. : Знання України, 2010. 284 с.
6. Пікус Р. В. Управління фінансовими ризиками [Текст] : навч. посіб. / Р. В. Пікус. К. : Знання, 2010. 598 с.
7. Базилевич В. Д. Страхування [Текст] : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. К. : Знання, 2008. 1019 с.
8. Вовчак О. Д. Страхування [Текст] : навч. посіб. / О. Д. Вовчак. Л. : Новий Світ-2008. 480 с.
9. Танчак Я. А. необхідність створення фонду гарантування виплат за договорами страхування життя // Інтеграція України у Європейський та Світовий фінансовий простір : зб. тез XIII міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 18 трав. 2018 р.). Львів : Львівський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», 2018. С. 34.
10. Статистика страхового ринку України // Форіншурер. URL: <https://forinsurer.com/stat>